

5. Zatverdzeni standarty vyshchoi osvity. Ministerstvo nauky y osvity Ukrainy. Dostupno: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti?fbclid=IwAR2z0_HVd_G5JKEBBi8X8ho5ZsF4ER_h6A8wFK4pVpGTHYQmRZ9mS64aCI>.
6. Ministerstvo oborony Ukrainy. Ofitsiyni sait. Dostupno: <<http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/>>.
7. Pravyla pryjomu do Viddilennia viiskovoi pidhotovky Morekhodnogo koledzhu tekhnichnogo flotu Natsionalnogo universytetu «Odeska morska akademiia». Dostupno: <<http://www.onma.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/VVP-MKTF-pravyla-pryjomu-na-2020-rik.pdf>>.
8. Pravyla pryjomu do Instytutu Viiskovo-Morskykh Syl Natsionalnogo universytetu «Odeska morska akademiia». Dostupno: <<http://www.onma.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Pravyla-pryjomu-do-Instytutu-Vijskovo-Morskykh-syl-NU-OMA-2020.pdf>>.
9. Prohrama Viiskovyi moriak — 2035 profesiinist i kompetentnist (PiK). Dostupno: <<https://navy.mil.gov.ua/prezentatsiya-programy-vijskovyj-moryak-2035/>>.
10. Stratehiia Viiskovo-Morskykh Syl Zbroinykh Syl Ukraini 2035. Dostupno: <<https://navy.mil.gov.ua/strategiya-vijskovo-morskykh-syl-zbrojnykh-syl-ukrayiny-2035/>>.
11. Stratehiia Viiskovo-Morskykh Syl Zbroinykh Syl Ukraini 2035. Dostupno: <<https://navy.mil.gov.ua/strategiya-vijskovo-morskykh-syl-zbrojnykh-syl-ukrayiny-2035/>>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-28-199-209>
УДК 376:353:3.071 («20»/91/2000«20»)

Шевченко Світлана Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, ст. науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>
shevchenko_s_n@ukr.net

**НАВЧАЛЬНО-МАТЕРІАЛЬНА БАЗА ШКІЛ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ
У ДОБУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (2000-ні рр.)**

Анотація. У статті відображено навчально-матеріальну базу шкіл для дітей з особливими потребами в добу незалежності України; показано, який має бути соціальний захист дітей з особливими освітніми потребами; подано соціально-педагогічну роботу з молоддю з особливими потребами, яка носить складний, інтегрований, багатоаспектний характер та потребує спеціального підходу до дітей з особливими потребами; охарактеризовано ефективно забезпечення як навчальним обладнанням, так і різними засобами технічного обладнання спеціальних шкіл; виокремлено спеціальну, соціальну і педагогічну роботу з людьми з особливими потребами, яка має забезпечувати гармонізацію та гуманізацію відносин особистості та суспільства через педагогізацію середовища людини і надання їй соціальних послуг.

Висвітлено, що правовою основою формування державної політики прав дітей з особливими потребами є принцип рівності соціальних, культурних прав і свобод усіх громадян. Розкрито головну мету соціальної і педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами їхнього застосування до життя, а також доведено, що головними завданнями соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами є адаптація, соціалізація такої особистості; задоволення особливих і соціальних потреб молоді з особливими потребами; педагогізація життєвого простору молоді з особливими потребами; нормалізація життя родини, в якій живе молода людина з особливими потребами. Доведено, що робота з дітьми та молоддю з особливими потребами є одним із важливих і пріоритетних напрямів спеціальної та соціальної педагогіки, в основі якої – правові основи соціального захисту та підтримки цієї категорії населення. У статті обґрунтовано сучасні стандарти до потреб людей з особливими потребами для того, аби вони не почували себе заручниками обставин та обмеженої дієздатності. Авторкою здійснено аналіз навчально-матеріальної бази шкіл для дітей особливими потребами за допомогою методів аналізу, синтезу, систематизації й узагальнення. Стаття може бути вказівником до пошуку оптимальних шляхів соціалізації дітей з особливими освітніми потребами та інтегрування в суспільство.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; спеціальна освіта; права дітей з особливими потребами; спеціальні загальноосвітні школи-інтернати; соціальний захист.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

За років незалежності України існували середні загальноосвітні заклади, з-поміж них і заклади для спеціальної освіти. Зміст, специфіка, форми й методи спеціальної педагогічної освіти для дітей з особливими потребами визначалися не лише законодавством України, але й повноваженнями організацій соціальної сфери, рівнем кваліфікації працівників спеціальної школи, досвідом роботи й потребами відповідного освітнього забезпечення.

Головними завданнями роботи спеціальної школи було забезпечення дітей з особливими потребами навчальними й матеріальними засобами. З-поміж навчальних важливу роль мали новітні освітні ресурси: підручники, програми, методичні рекомендації розвитку дітей з особливими потребами. Нині робота з дітьми з особливими потребами є одним із важливих і пріоритетних напрямів спеціальної педагогіки. Суспільство адаптує діючі стандарти до потреб дітей з особливими потребами. На сьогодні вони не відчувають себе дієздатними в навчанні та дорослому житті.

Постановка проблеми. Підґрунтям правових основ формування державної політики прав дітей із особливими потребами, у роки незалежності, став принцип рівності соціальних, культурних прав і свобод усіх громадян. Про це йшлося в Декларації прав національностей України (1991), Законах України «Про освіту» (1991, 2017), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991, 2004), «Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (ООН, 1993), «Про охорону дитинства» (2001), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2001); «Саламанській Декларації про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами» і програм «Рамки дій за освітою осіб з особливими потребами» (1994), Конституції України (1996) та ін. Зміст названих законодавчих документів підтверджує актуальність розв'язання проблем людей з особливими потребами, з-поміж яких є проблема соціально-

педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами, що носить складний і багатоаспектний характер.

У «Саламанській Декларації про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами» (1994), у ст. 12 розповідається про «повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади спеціальної освіти» яка «здійснює інспектування навчальних закладів з питань організації навчально-виховної та науково-методичної роботи, використання науково-педагогічного потенціалу та матеріальних ресурсів, розвитку матеріально-технічної бази й соціальної сфери» [6, с. 1]. В Україні для координації дій, пов'язаних із виконанням міжнародних документів про освіту людей з особливими потребами, діє низка законодавчих актів, згідно з якими спеціальна освіта залишається поширеною формою навчання дітей і молоді з особливими потребами й набуває подальшого розвитку і вдосконалення щодо освітніх ресурсів.

У процесі дослідження встановлено, що в усі часи суспільство намагалося адаптувати діючі стандарти до потреб людей з особливими потребами для того, щоб вони не почували себе заручниками обставин та обмеженої дієздатності (М. Лаговський, І. Соколянський, Н. Патканова-Кранковська та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та історії організації спеціального навчання і виховання дітей з особливими потребами розглядали В. Бондар, В. Засенко, Є. Синьов, В. Шевченко, М. Ярмаченко та ін. Учені розглядали різні аспекти розвитку закладів освіти для дітей із особливими потребами, але окреслені питання потребують комплексного вивчення. Актуальність проблеми, її соціальна та практична значущість, недостатня теоретична розробленість, а також необхідність розв'язання цих питань зумовили мету та завдання дослідження статті.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета та завдання статті: здійснити аналіз навчально-матеріальної бази шкіл для дітей з особливими потребами, показати її необхідність забезпечення в добу незалежності України (2000-і рр.) та виділення спеціальної навчальної літератури на приладах спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів: для глухих дітей, для дітей із важкими порушеннями мови і для дітей зі зниженим слухом у зазначений період.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Аналіз нормативно-правових документів у галузі спеціальної освіти щодо проблем навчально-матеріальної бази шкіл для дітей з особливими потребами за часів незалежності України (2000-і рр.) дає можливість констатувати, що на початку 90-х рр. діяльності спеціальних закладів освіти відбувалося постійне забезпечення навчально-виховної та організаційної діяльності дітей з особливими потребами.

Головною метою спеціальних шкіл була робота з молоддю з особливими потребами, особливо їхня інтеграція в суспільство [7, с. 3]. Тому соціально-педагогічна робота спрямовувалася саме на створення сприятливих умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами і сприяння соціалізації цієї категорії осіб у спеціальному закладі освіти. Такі діти як окрема група осіб, яка мала специфічні соціальні та психологічні риси, наявність яких визначалася як віковими особливостями, так і тим, що їхній духовний світ перебували в стадії становлення і формування, мали перебувати під постійною спеціальною опікою сурдопедагогів, олігофренопедагогів, тифлопедагогів, вихователів, психологів, соціальних педагогів і медиків. Зазначимо, що взаємопов'язана,

комплексна робота у відповідному закладі лише сприяла позитивному розвитку особистості, відчувати себе потрібним і необхідним у цьому суспільстві. Діти з особливими потребами, як ніхто, потребували особливого піклування і, повністю залежали від освітніх, необхідних їм спеціальних навчальних ресурсів, які розробляли науковці спеціальної освіти. Саме тому, в досліджуваний період, для дітей шкіл із вадами слуху, мови, зору було випущено нову спеціальну навчальну літературу для всіх класів [4, с. 3–13]. Серед них, для дітей шкіл із вадами слуху: «Програми з педагогічними технологіями з української мови» (підготовчий кл. і 1–5 кл. (1995)), «Програма з математики» (1–4 кл. (1993)), «Програма з фізики» (8–11 кл. (1993)); методичні рекомендації щодо планування програмового матеріалу загальноосвітньої школи: з біології (6–10 кл. (1999)), з хімії (8–10 кл. (1997)); підручники: «Буквар» (підготовчий кл., (1995, 1997)), «Розвиток мовлення» (підготовчий кл. (1996)), «Читанка» (1–5 кл. (1995, 1996, 1997)), «Математика» (1–4 кл. (1993, 1994, 1996)), «Українська мова» (4 кл. (1998)), «Природознавство» (3–4 кл. (1996)); «Програми з трудового навчання для шкіл слабочуючих» (5–10 кл. (1992)); «Програми індивідуальних занять із розвитку-зоровібраційного сприймання усного мовлення та формування вимови» (1–5 кл. (1997) та ін. Також було видано різні корекційно-розвиваючі картки, ігрові розробки (настільні, рухливі), наочність (карти, малюнки, плакати), додаткову літературу, яка на індивідуальних заняттях мала велике значення в розвитку мови дітей із порушенням слуху та мови [4, с. 3–13]. Учні шкіл з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату забезпечувалися засобами індивідуальної корекції. Крім того, учні спеціальних шкіл із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебували на повному державному утриманні та користувалися пільгами, встановленими законодавством для цієї категорії дітей. Також вони безкоштовно мали предмети індивідуального гардеробу, текстильної білизни й речі першої необхідності; забезпечувалися спортивним інвентарем; молодші школярі – розвиваючими іграшками, іграми й матеріалами для розвитку індивідуальних творчих здібностей; старші – спеціальним знаряддям для гурткової роботи (відповідно до встановлених норм щодо забезпечення дітей з особливими потребами) [5, с. 4]. Особливо під час канікул адміністрація спеціальної загальноосвітньої школи сприяла організації відпочинку та оздоровлення вихованців у дитячих санаторіях, таборах відпочинку. Встановлено, що за заявою батьків або осіб, які замінювали їх, вихованці спеціальних шкіл, на період канікул, у вихідні та святкові дні, а з поважних причин і в інші дні, мали право виїжджати додому в супроводі дорослих. Це офіційно підтверджувалось: «На клопотання батьків або осіб, які замінювали їх, вихованці, які перебували на утриманні в спеціальній школі-інтернаті, могли проживати у своїх сім'ях, якщо це не шкодило ньому фізичному та психічному здоров'ю та батьки дитини не були позбавлені батьківських прав» [5].

В організації діяльності спеціальної школи для дітей з особливими потребами важливим було надання можливості повного строку навчання дітей у спеціальній школі-інтернаті, яке оформлялося наказом директора. У «Положенні про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей із вадами фізичного або розумового розвитку» зазначалося, що «відволікання учнів від навчальних занять заборонялося, крім особливих випадків, передбачених законодавством» [5]. Як стверджує В. Нікітіна, «соціально-педагогічна діяльність полягає в забезпеченні освітньо-виховними засобами спрямованої соціалізації особистості, у передачі індивіду (та освоєнні ним) соціального досвіду людства, набутті чи відновленні соціальної орієнтації, соціального функціонування» [8, с. 35].

Не менш важливим є утримання учнів, які потребували корекції фізичного або розумового розвитку, у спеціальних школах державної та комунальної власності за кошти

держави. На думку відомої української дослідниці О.Безпалько, «мета соціально-педагогічної діяльності полягає в створенні сприятливих соціокультурних умов соціалізації особистості та визначається соціальною політикою держави й конкретизується низкою завдань: зміцнення та активізацію адаптаційного потенціалу особистості; збереження та покращення фізичного, психічного та соціального здоров'я особистості; створення сприятливих умов у мікросоціумі для розвитку здібностей та самореалізації особистості; надання соціальної, психологічної, педагогічної підтримки та допомоги особистості; попередження та локалізацію негативних впливів на особистість явищ соціального середовища» [1]. Це підтверджується тим, що учні спеціальних шкіл забезпечувалися предметами гардеробу, текстильної білизни і предметами першої потреби відповідно до Норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт, дітей, які позбавлені батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів [5]. Крім того, учні забезпечувалися спортивним інвентарем і спеціальним обладнанням, засобами навчання й іншими навчальними приладами, іграшками й іграми, матеріалами для розвитку індивідуальних і творчих здібностей учнів, гурткової, секційної роботи, технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення відповідно до встановлених норм.

Здійснений нами аналіз навчально-матеріальної бази шкіл для дітей з особливими потребами в добу незалежності України (2000-і рр.) показав, що в цей час відбувалося постійне, оновлене забезпечення підручниками та навчальними посібниками учнів спеціальних шкіл відповідно до Порядку забезпечення учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів затвердженого наказом Міністерства освіти України [5].

Як відомо, існувало 8 типів спеціальних шкіл. Ми ж розглянемо лише декілька шкіл, в яких здійснюється навчання учнів з особливими потребами. Так, учні шкіл із вадами слуху, зору, мови й опорно-рухового апарату беззаперечно, безкоштовно забезпечувалися всіма необхідними освітніми ресурсами, і, крім того, засобами індивідуальної корекції відповідно до особливостей дітей. Представимо вам конкретну інформацію кількісно щодо забезпечення спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів у 2000/2001 н. р. для дітей із вадами розвитку слуху, зору та мови (див. Рис. 1, 2, 5, 6) [4, с. 3-5; с. 9-12].

ПРОГРАМИ, ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, РЕКОМЕНДОВАНИХ МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ У 2000/2001 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТИ (ШКОЛИ) ДЛЯ ГЛУХИХ ДІТЕЙ				
Програми				
Програми з педагогічними технологіями з української мови	класов.	укр.	ВІПОЛ	1995
Програми з української мови і літератури (для шкіл з російською мовою навчання)	3—10	укр.	ВІПОЛ	1994
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з російської мови	6—10	рос.		1996
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з російської мови	6—10	рос.		1996
Програми з математики	1—4	укр.	Освіта	1993
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з математики	5—7	укр.		1994
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з історії	5—10	укр.		1998
Програма "Людина і світ" (проект)	1—5	укр.		1996
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу загальноосвітньої школи з географії	5—10	укр.		1996
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу загальноосвітньої школи з біології	6—10	укр.		1999
Програми з фізики	8—11	укр.		1993

Рис. 1. Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати (школи) для глухих дітей. Програми

Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з хімії	8—10	укр.	ВІПОЛ	1997
Програми з музично-ритмічних занять (проект)	підгот. 1—5	укр.	ВІПОЛ	1998
Програми з фізичного виховання (проект)	підгот. 1—4	укр.	ВІПОЛ	1994
Програми з фізичного виховання	5—10	укр.	ВІПОЛ	1997
Програми з предметно-практичного навчання	підгот. 1—4	укр.	ВІПОЛ	1997
Програми з трудового навчання для шкіл слабобачущих	5—10 5—12	укр.	ВІПОЛ	1992
Програми індивідуальних занять з розвитку слухо-зорю-вібраційного сприйняття усного мовлення та формування лямови	1—5	укр.	ВІПОЛ	1997

Рис. 2. — продовження рис. 1. Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати (школи) для глухих дітей. Програми

Підручники				
Буквар	Б. М. Соломатина, М. К. Шеремет		укр.	Перун 1995
Букварь	Б. М. Соломатина		рос.	Перун 1997
Читанка	Л. В. Борщевська, Л. С. Лебедєва	1	укр.	Освіта 1996
Читанка	Л. М. Матвєєва, В. В. Матвєєв	2	укр.	Освіта 1996
Читанка	Л. М. Матвєєва, В. В. Матвєєв	3	укр.	Освіта 1995
Читанка	Т. Ф. Марчук	4	укр.	1997
Читанка	Т. Ф. Марчук, Н. А. Дубова	5	укр.	1997
Розвиток мовлення	В. П. Пупенко, Н. А. Дубова	підгот.	укр.	Освіта 1996
Українська мова	Н. Ф. Засєнко	4	укр.	Освіта 1998
Математика	В. В. Сухова	підгот.	укр.	Освіта 1996
Математика	Н. Ф. Слезіна	1	укр.	Освіта 1996
Математика	Н. Ф. Слезіна	2	укр.	Освіта 1996
Математика	Н. І. Мовшвіц, Н. Ф. Слезіна	3	укр.	Освіта 1993
Математика	Е. П. Гроза	4	укр.	Освіта 1994
Природознавство	О. Клішніна	3—4	укр.	Освіта 1996

Примітка: 5—10 класи працюють за програмами і підручниками загальноосвітньої школи.

Рис. 3. Підручники

Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з української мови	підгот. 1—5	укр.	НМЦСО	1994
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з української мови та літератури	6—10	укр.	НМЦСО	1995
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з російської мови	1—5	рос.	НМЦСО	1996
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з російської мови	6—10	рос.	НМЦСО	1996
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу загальноосвітньої школи з географії	5—10	укр.	НМЦСО	1999
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу загальноосвітньої школи з біології	6—10	укр.	НМЦСО	1999
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з хімії	8—10	укр.	ВІПОЛ	1997

Рис. 4. Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу

Велике значення мали методичні рекомендації для педагогів, а також додаткова навчальна література для дітей особливими потребами, особливо з вадами слуху, а саме: «Говори, думай, запам'ятовуй» (К.В. Луцько, 1995), «Говори, думай, запоминай» (К.В. Луцько, 1997), а також багато іншої додаткової літератури, яка була не менш важлива в навчально-виховному процесі дітей з особливими потребами. Розглянемо в представленому нами її переліку (див. Рис. 3, 4).

**СПЕЦІАЛЬНІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТИ
(ШКОЛИ) ДЛЯ ДІТЕЙ З ВАЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ
МОВИ**

Користуються програмами загальноосвітньої школи.
 Додаткова навчальна література.

Дидактичний матеріал А. Я. Малаярчук для виправлення мовних недоліків. Видання I	укр.	Перун	1995
Дидактичний матеріал А. Я. Малаярчук для виправлення мовних недоліків. Видання II виправлене та доповнене	укр.	Перун	1997
Дидактический материал А. Я. Малаярчук для исправления дефектов речи	рос.	Перун	1999

Рис. 5. Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати (школи) оля дітей із важкими порушеннями мови. Додаткова навчальна література

Продовження

1	2	3	4	5	6
Підручники					
Буквар для шкіл глухих	М. К. Шеремет, Б. М. Саломатіна		укр.	Перун	1995
Вчимось читати	Л. С. Лебедева, Л. В. Борщевська		укр.	Освіта	1997
Вимова	М. К. Шеремет	підгот.	укр.	Освіта	1998
Розвиток мовлення	В. М. Пупенко, В. С. Щербакова	підгот.	укр.		
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з української мови		підгот. 1—5	укр.		1994
Методичні рекомендації щодо планування програмного матеріалу з української мови та літератури		підгот. 6—10	укр.		1995

Рис. 6 — продовження рис. 5. Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати (школи) для дітей зі зниженим слухом

Але найбільш важливими були програми та нові підручники для спеціальних шкіл для дітей з особливими потребами, які постійно удосконалювалися (див. Рис. 5).

**СПЕЦІАЛЬНІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТИ
(ШКОЛИ) ДЛЯ ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ**

Програми

Програми спеціальних загальноосвітніх шкіл для слабочуючих дітей	підгот. 1—5	укр.	ВІПОЛ	1992
Програми з математики	підгот. 1—4	укр.	ВІПОЛ	1997

11

Рис. 7. Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати (школи) для дітей зі зниженим слухом

За даними фото ми бачимо, що з початку незалежності України відбувалося активне забезпечення спеціальних шкіл з особливими потребами навчальними матеріалами, а саме: нові програми, підручники, додатковий різновид літератури, методичні поради щодо планування програмного матеріалу з державної мови тощо. Нами представлено лише декілька шкіл. Але й це є доказом, який переконує нас у справжньому і відповідному навчанні дітей з особливими потребами. Аналіз інформаційних джерел свідчить про те, що вчені постійно розробляли нові підручники, методичні посібники та додаткову літературу для спеціальних шкіл. Зазначимо й те, що учні спеціальних шкіл із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебували на повному державному утриманні та користувалися пільгами, встановленими законодавством для цієї категорії дітей.

Отже, головною метою соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами є їхня інтеграція в суспільство [7]. Одним із таких соціально-педагогічних, медичних робіт спеціальної школи було те, що їх безкоштовно годують чотири рази на день, яке здійснювалося відповідно до норм харчування в навчальних та оздоровчих закладах [5]. Як зазначалося у «Положенні про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей із вадами фізичного або розумового розвитку»: «організація харчування учнів здійснювалася відповідно до Порядку організації харчування дітей у навчальних та оздоровчих закладах, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти і науки України від 01.06.2005 № 242/329. Контроль та нагляд за організацією медичних та санітарно-гігієнічних заходів, якістю харчування учнів покладалося на медичний персонал спеціальної школи, органи охорони здоров'я» [5]. Крім того, науково-методичне забезпечення діяльності спеціальних шкіл здійснювалося відповідно до ст. 42 Закону України «Про загальну середню освіту» [5]. Спеціальні заклади погоджували свою роботу із державною санітарно-епідеміологічною службою. Адже головним із завдань соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами була адаптація, соціалізація й нормалізація життя особистості з особливими потребами в суспільстві [3].

У змісті соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами А. Богданова виокремлює: «вивчення соціально-психологічного стану молоді з обмеженою дієдатністю; проведення соціально-педагогічних досліджень особливостей соціалізації молоді з різними типами захворювань; побутова реабілітація молоді з особливими потребами (навчання елементам самообслуговування та нормам елементарної поведінки в різних мікросоціумах); проведення психологічного консультування осіб цієї категорії з особистісних проблем; здійснення психолого-педагогічної корекції роботи; терапевтичну – подолання кризових ситуацій та проблем...» [2]. Підтвердженням цього було медичне обслуговування учнів спеціальної школи незалежно від підпорядкування і форми власності, яке здійснювалося медичними працівниками відповідно до штатного розпису закладу. «У разі тимчасової вакансії посад медичних працівників деяких спеціальностей медичне обслуговування здійснюють медичні працівники дитячих закладів охорони здоров'я за територіальним принципом» [5]. Також органи управління освітою забезпечували перевезення вихованців до дитячих закладів охорони здоров'я на консультацію чи госпіталізацію та повернення їх до навчальних закладів. Варто вказати, що відповідальність за організацію харчування учнів спеціальної школи незалежно від підпорядкування та форми власності, дотримання в навчальному закладі вимог санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм покладалося на керівника цього закладу.

Відзначимо й те, що діти з особливими потребами як група осіб, яка має специфічні соціальні та психологічні риси, наявність яких визначається як віковими особливостями, так і тим, що їхнє їхній духовний світ перебувають у стадії становлення, формування були належно забезпечені навчальними матеріалами та додатковою літературою у 2000-і роки. Отже, зазначена категорія осіб мала специфічні соціальні, педагогічні потреби, враховуючи які, науковці і вчені України намагалися негайно вирішити й забезпечити, зокрема опікати дітей з особливими потребами через педагогізацію середовища людини і надання їй соціальних послуг [9, с. 53]. Отже, цінність внеску автора полягає в тому, щоби показати, наскільки були оновлені спеціальними освітніми ресурсами спеціальні школи для дітей із вадами розвитку. Адже за наявності достатньої кількості учнів, відповідної навчально-матеріально-технічної бази спеціальна школа мала оснащени спеціальні класи для дітей інших нозологій, оновлену чи зовсім нову навчальну літературу, а також різні доробки та розробки індивідуального характеру відповідно до розвитку специфіки шкіл.

У процесі дослідження встановлено, що спеціальні заклади освіти почали забезпечуватися новою навчальною літературою з початку незалежності країни. Забезпечення спеціальних шкіл освітніми ресурсами здійснювалося відповідно до Порядку забезпечення учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів підручниками та навчальними посібниками [2, с. 4].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Проведений аналіз наукової, інформаційної літератури показав, що ефективна інтеграція дітей у суспільство можлива за умови цілеспрямованої навчально-матеріальної бази для дітей з особливими потребами, а саме: корекційно-розвиваючого середовища, яке системно поєднує в собі медичні, психологічні, педагогічні й соціальні аспекти для розвитку особистості. Встановлено, що в освітніх закладах відбувалося постійне, оновлене забезпечення навчальним, технічно-матеріальними засобами існування учнів; безкоштовне одягання, годування, лікування та медичного огляду дітей з особливими потребами. Доведено, що в досліджуваний період, у спеціальних школах відбувалося комплексне піклування про дітей з особливими потребами. Таке піклування було ефективною інтеграцією їх у суспільство. Цьому сприяв різновид освітніх ресурсів, який системно поєднував у собі психологічні, педагогічні й соціальні аспекти в розвитку й саморозвитку особистості. Отже, у цей час, було якісним ступенем прояву піклування суспільства країни про дітей з особливими потребами як соціального індивіда, здатного, незважаючи на відмінності розвитку та психофізичні вади, творчо взаємодіяти із соціальним середовищем в інтересах самої особистості.

Подальшого розвитку потребують спеціальні експериментальні уроки з розвитку мовлення дітей із вадами слуху та мови, а також спеціальні індивідуальні заняття з розвитку слухового сприймання, які є надзвичайно важливими й цінними не лише для розвитку й існування в соціумі дітей з особливими потребами, а і як практичне значення та використання їх у спеціальних закладах освіти по всій Україні.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLITERATED)

1. Безпалько, О. В., 2003. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: [навч. посібник]. Київ: Логос, 134 с.
2. Богданова, І. М., 2011. Соціальна педагогіка: [навч. посібник]: рек. МОН України як навч. посібник для студ. ВНЗ. Харків: Бурун Книга, 159 с.
3. Галагузова, Ю. Н., 2003. Подготовка социальных педагогов: пора преодолеть противоречия. *Социальная педагогика*. (№ 1). с. 97–102.
4. Інформаційний збірник міністерства освіти України, 2000. Офіційне видання: Міністерство освіти України. № 14.
5. Про затвердження «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей із вадами фізичного або розумового розвитку», 13.05.1993 р. 136 с. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-93>. [Дата звернення: 17 Березня, 2020].
6. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. Прийнята Всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість. Саламанка, Іспанія, (7-10 червня 1994). [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94. [Дата звернення: Травень 4, 2020].
7. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з обмеженими функціональними можливостями, 2003. А. Й. Капської (за ред.). Київ: ДЦССМ, 146 с.
8. Социальная педагогика: [учебное пособие для студентов высш. учебных заведений]. 2000. В. А. Никитин (ред.). Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 272 с.
9. Чайковський, М. Є. 2016. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору: дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка. Старобільськ, 570 с.

THE EDUCATIONAL AND EQUIPMENT STATUS OF SCHOOLS FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE ERA OF INDEPENDENCE OF UKRAINE (2000)

Svitlana Shevchenko,

PhD, Senior Research Fellow

senior research fellow, department of history and philosophy of education

Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

shevchenko_s_n @ukr.net

Abstract. In the article, the educational and equipment status of schools for children with special needs in the era of independence of Ukraine is represented. The required social protection of children with special educational needs is disclosed. Social and pedagogical work with youth with special needs which is deemed to be of complex, integrated and multidimensional nature requiring a special approach to children with special needs is indicated. The efficient provision with both educational tools and various technical resources for special schools is analysed. Special, social and pedagogical activities for people with special educational needs which envisage harmonization and humanization of relationship between an individual and the society

through elaboration of the pedagogical environment and the provision of social services are represented.

It is highlighted that the principle of equality of social, cultural rights and freedom for all citizens is the legal basis for the formation of the state policy concerning the rights of children with special needs. The main goal of social and pedagogical activities with young people with special needs aiming at their integration in life is considered. It is argued the principal tasks of social and pedagogical activities for the youth with special needs is the adaptation and socialization of such people as well as meeting special and social needs of the youth with special needs and creating the educational environment for young people with special needs and balancing lives of families in which young people with special needs live. Activities for children and the youth with special needs are deemed to be one of the important and priority areas of special and social education. They should be based on the legal foundations of social protection and support for this category of population. In the article, current standards applied to the needs of people with special needs are substantiated. The author analyzed the educational and equipment status of schools for children with special needs using methods of analysis, synthesis, systematization and generalization. An article can be used as a guideline for better practice of socializing children with special educational needs and their integration into the society.

Keywords: children with special educational needs; special education; the rights of children with special needs; special boarding schools; social protection.

REFERENCES (TRANSLITERATED)

1. Bezpalko, O. V., 2003. *Sotsialna pedahohika u skhemakh i tablytsiakh: [navch. posibnyk]*. Kyiv: *Lohos*, 134 s.
2. Bohdanova, I. M., 2011. *Sotsialna pedahohika: [navch. posibnyk]: rek. MON Ukrainy yak navch. posibnyk dlia stud. VNZ. Kharkiv: *Burun Knyha*, 159 s.*
3. Galaguzova, Ju. N., 2003. *Podgotovka social'nyh pedagogov: pora preodolet' protivorechija. Social'naja pedagogika*, No 1. s. 97–102.
4. *Informatsiyni zbirnyk ministerstva osvity Ukrainy, 2000. Ofitsiine vydannia. Ministerstvo osvity Ukrainy. № 14.*
5. *Pro zatverdzhennia «Polozhennia pro spetsialnu zahalnoosvitniu shkolu-internat (shkolu, klas) Ukrainy dlia ditei z vadamy fizychnoho abo rozumovoho rozvytku»*, 13.05.1993. 136 s. Retrieved March 17, 2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-93>
6. *Salamanska deklaratsiia ta ramky dii shchodo osvity osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. Pryiniata Vsesvitnoiu konferentsiieiu shchodo osvity osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: dostup i yakist. Salamanka, Ispaniia, (7-10 chervnia 1994).* Retrieved May 4, 2020 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94.
7. *Sotsialno-pedahohichna robota z ditmy ta moloddu z obmezhenymy funktsionalnymy mozhlyvostiamy, 2003. A. Y. Kapskoi (za red.). Kyiv: DTsSSM, 146 s.*
8. *Social'naja pedagogika: [uchebnoe posobie dlja studentov vyssh. uchebnyh zavedenij]. 2000. V. A. Nikitin (red.). Moskva: *Gumanitarnyj izdatel'skij centr VLADOS*, 272 s.*
9. Chaikovskiy, M. Ye., 2016. *Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z moloddu z osoblyvymy potrebamy v umovakh inkliuzyvnoho osvitnoho prostoru: dys. na zdobuttia nauk. stup. dok. ped. nauk: 13.00.05 – sotsialna pedahohika. Starobilsk, 570 s.*